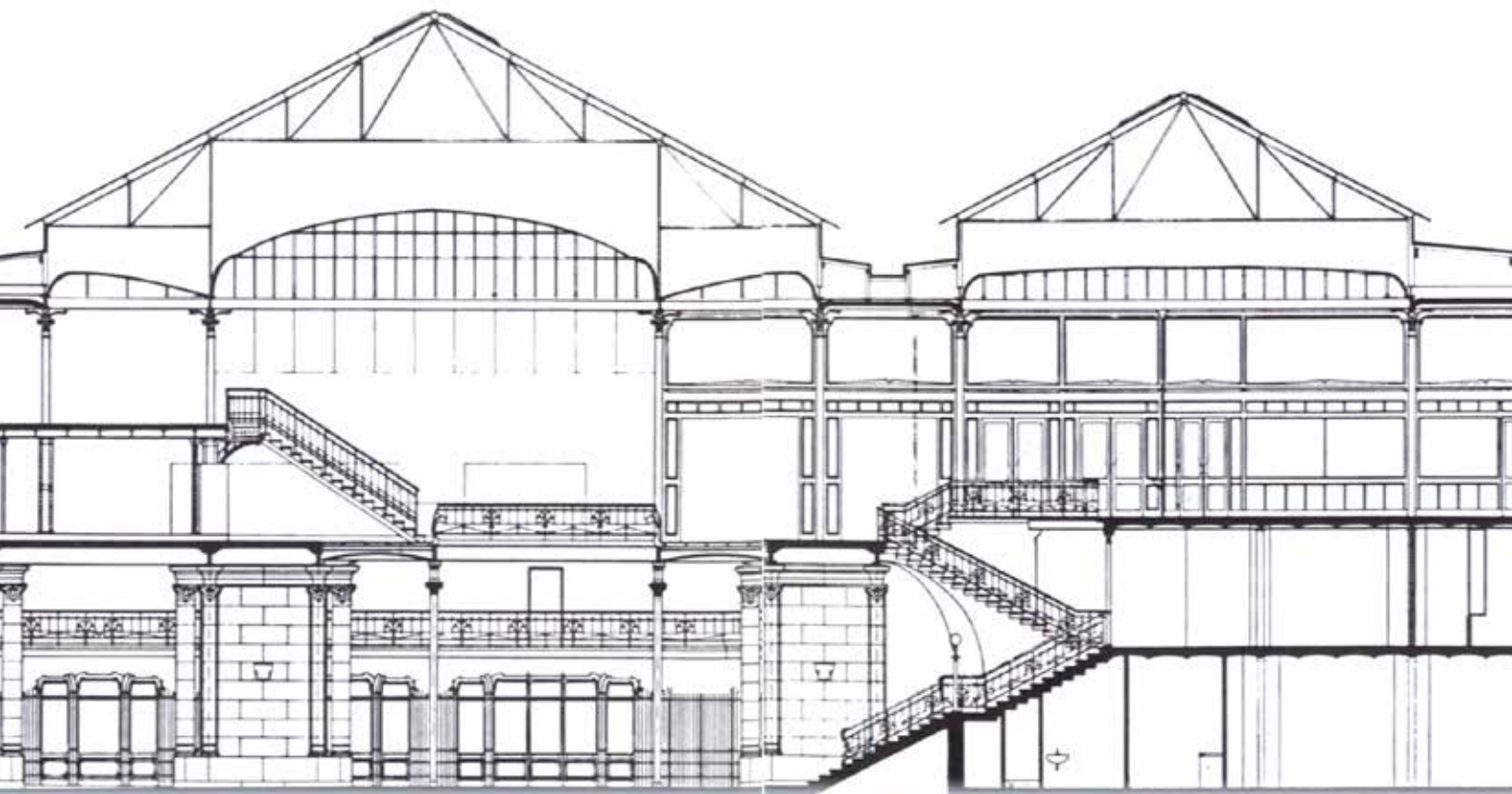

VICTOR HORTA EN DE WAUCQUEZ WARENHUIZEN

Pedagogisch dossier

Opgesteld door Fanny Kerrien

Vertaald naar het Nederlands door Tine Anthoni

Belgisch Stripcentrum

Inhoudsopgave :

Art Nouveau	3
Art Nouveau in Brussel.....	4
Parcours van een genie	5
Het ontstaan van de Waucquez warenhuizen.....	6
Bloei en verval van de Waucquez warenhuizen	7
De metamorfose van een meesterwerk	8
Het huwelijk van Negende Kunst en Art Nouveau ¹	9
Verwerking.....	10

Dit is het verhaal van een warenhuis zoals men ze nu niet meer maakt. Dit meesterwerk van de art nouveau, dat vandaag het Stripmuseum is en waar gedurende 60 jaar stoffen werden verhandeld, werd ingehuldigd op 31 maart 1906. Het is dus het verhaal van een gebouw van meer dan 100 jaar oud, het laatste semi-industriële gebouw van Victor Horta dat nog overeind staat. En hoe!

Jean Auquier

Façade van het Belgisch Stripcentrum

Art Nouveau

De Art Nouveau is een Europese artistieke stroming die zich ontwikkelde vanaf het einde van de 19e eeuw en tot het begin van de 20e eeuw. De beweging ontstond tijdens de industriële revolutie.

Ze inspireerde zich op Eugène Viollet-le-Ducs theoriën over moderne architectuur, op de ontdekking van de Japanse kunst en ook op een reflectie op de plaats van de mens in de geïndustrialiseerde samenleving. Het is een beweging die zich niet alleen binnen de architectuur manifesteert, maar ook in diverse andere disciplines zoals de grafische kunsten, de juweelkunst, meubelontwerp en schilderkunst.

Ze verspreidde zich via wereldtentoonstellingen, geïllustreerde tijdschriften en dankzij de reizen van de belangrijke architecten. De belangrijkste landen en steden voor de opkomst van deze kunst zijn Frankrijk (Hector Guimard), België, Spanje (Antoni Gaudi), Wenen (Josef Maria Olbrich), Glasgow (Charles Rennie Mackintosh).

De burgerij had zich verrijkt met de industrie en de handel en was op zoek naar een architectuur die paste bij haar nieuwe levensstijl, die exuberant en hedendaags was. Tegelijkertijd exploreerden architecten de mogelijkheden van industriële materialen als staal en glas. Deze experimenten leidden uiteindelijk tot de art nouveau, een rationele architectuur, ontdaan van de conventies en regeltjes van de klassieke architectuur, maar toch ook geïnspireerd door de bouwstijlen van het verleden.

Enkele interessante websites :

> Website van het Europese art nouveau netwerk (FR en EN site, maar educatief materiaal in het NL) met een ruim aanbod van educatief materiaal en enkele computerspelletjes voor jonge kinderen :
<http://www.artnouveau-net.eu>

> Een algemeen overzicht van art nouveau (enkel in FR en EN): <http://www.lartnouveau.com/>

Sagrada Família, Antonio Gaudi, Barcelona, 1882.

Métropolitain, Hector Guimard, Parijs, 1900.

Art Nouveau in Brussel

De lange regeerperiode van Leopold II (1867-1909) was voor België een periode van uitzonderlijke bloei. Binnen de industrie zorgde een reeks uitvindingen voor een enorme technologische vooruitgang: de telefoon, de auto, elektriciteit, radio, cinema, enz.

De artistieke disciplines beleefden een creatief hoogtepunt en nieuwe materialen, ijzer en staal, worden aangewend voor het bouwen van industriële constructies. De art nouveau gebruikt deze industriële materialen om een nieuwe en moderne architectuur te creëren.

De gezinswoning wordt de plaats bij uitstek waar men met nieuwe esthetische tendensen experimenteert. De art nouveau creëert ruimte door het vervangen van draagmuren door zuilen en balken. Het metselwerk wordt vervangen door grote raampartijen die het licht laten binnenstromen.

Het comfort van de bewoners staat voorop: het huis wordt uitgerust met sanitair, elektriciteit, verwarming en ventilatiesystemen. Een nieuwe esthetiek, geïnspireerd door de natuur, ontwikkelt zich: de decors worden opgeluisterd met elegant gekrulde lijnen die natuurelementen en arabesken imiteren. De industriële revolutie verminkt de natuur, de architectuur geeft haar opnieuw een plaats, dichtbij de mens.

Old England (1899) Paul Saintenoy

Enkele interessante websites :

> Een zeer volledige site gewijd aan de art nouveau in Brussel :

<http://www.bruxelles-art-nouveau.be>

> Architecturale inventaris van het Brussels Gewest:

<http://www.irismonument.be>

> Website van het Cauchie Huis : <http://www.cauchie.be/>

Maison Cauchie (1905) Paul Cauchie

Parcours van een genie

Victor Horta wordt geboren te Gent als zoon van een schoenmaker. Heel jong al ontdekt hij zijn passie voor de architectuur wanneer hij zijn oom helpt die werfleider is. Hij studeert architectuur aan de Academie van Gent. Vaak stelt hij de autoriteit van zijn professoren in vraag, dromend van vernieuwing in de architectuur. Tenslotte trekt hij naar Parijs waar hij een jaar lang werkt voor de architect Jules Dubuysson.

Terug in Brussel werkt hij aan de zijde van Alphonse Balat, de architect van Leopold II die in het bijzonder de koninklijke serres van Laken en de gevel van het Koninklijk Paleis tekende. In 1885 tekent Victor zijn eerste huizen. We onthouden vandaag vooral het Autrique Huis (1893) et het Huis Tassel (1895), een levensgroot manifest voor de Art Nouveau.

De meesterwerken volgen elkaar dan in snel tempo op : Solvay (1898), Volkshuis (1899), zijn eigen huis (het huidige Hortamuseum, 1901), de warenhuizen A l'Innovation (1903) en Waucquez (1906). De architect is dan op het hoogtepunt van zijn kunnen. Hij overlijdt in 1947. Onder zijn latere werken kennen we het Paleis voor Schone Kunsten (1922/1928) en het Cnetraal Station van Brussel (1947).

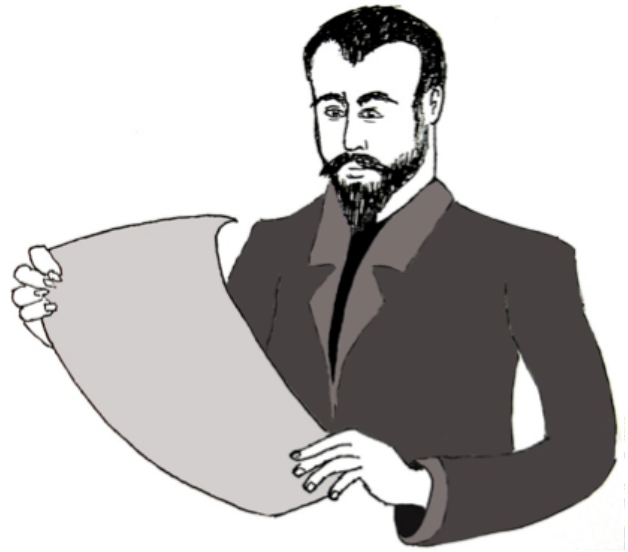
Enkele interessante websites :

> Website van het Victor Horta Museum:
<http://www.hortamuseum.be/>

> Website van het Autrique Huis: <http://www.autrique.be>

Maison Autrique, Victor Horta, Brussel, 1893, door François Schuiten

Victor Horta door Fanny Kerrien

A l'Innovation, Victor Horta, 1901

Het ontstaan van de Waucquez warenhuizen

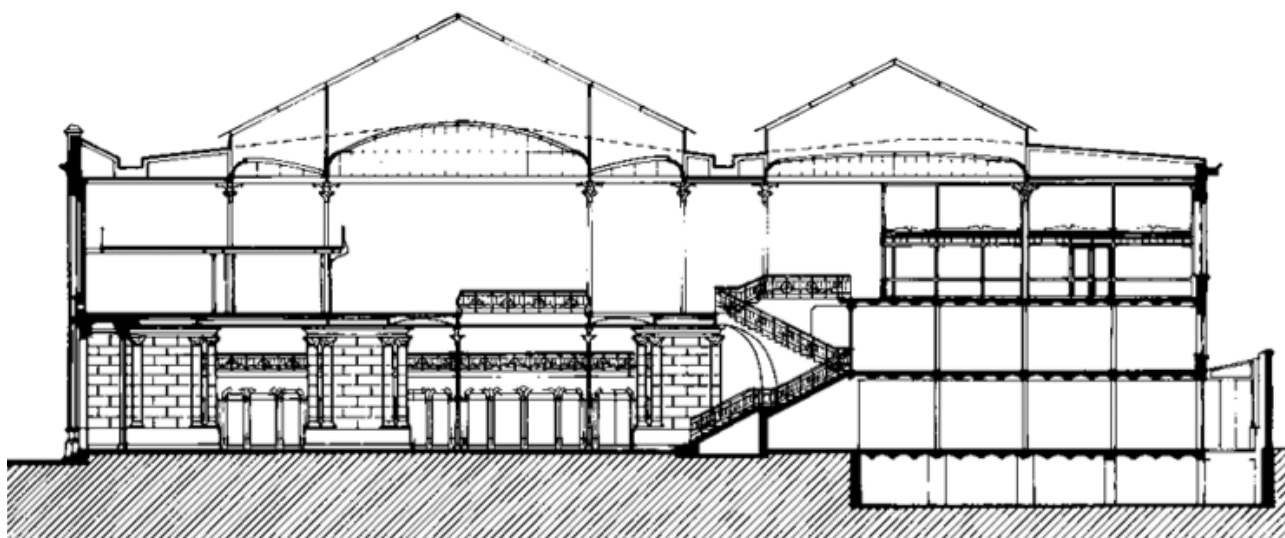
Charles Waucquez is een Brussels politicus en conservatieve rijke groothandelaar in stoffen die het familiebedrijf heeft overgenomen. Hij wil zijn nieuwe winkel vestigen in een wijk die in volle opbouw is. Zijn keuze valt op de Zandstraat. Gelegen tussen de koninklijke wijk en de wijk van de macht enerzijds en de grote warenhuizen anderzijds, vormt zij een belangrijke verbindingsweg tussen de boven- en de benedenstad. Aan het begin van de 20ste eeuw vindt men er tal van winkels, maar ook een groot aantal redacties van Belgische kranten: L'Etoile Belge, L'Indépendance Belge, Le Peuple, La Cité, Het Laatste Nieuws, Het Nieuws van de Dag et De Nieuwe Gids, Panorama, Libelle, Mon Copain en anderen.

Uit de ontmoeting tussen Victor Horta en Charles Waucquez zal een meesterwerk ontstaan, een perfect symbool van het huwelijk van de Kunsten en een consumptiemaatschappij in volle opkomst. De Waucquez Warenhuizen vestigen zich vanaf 1906 in het nieuwe gebouw in de Zandstraat 20.

De Waucquez warenhuizen worden opgevat als een promotie- en distributieruimte voor de textielhandel. De gevel van het gebouw, die symmetrisch rond een centrale as wordt opgebouwd, heeft de allures van een barok paleis. Binnen ondersteunt een stalen skelet een hal van spectaculaire afmetingen, waarrond de verkoopsruimten liggen. Tegenover de ingang ziet de bezoeker een grote centrale lantaarn, met daarachter een monumentale stenen trap. De vloer is bedekt met een mozaïek. Het dak, dat bijna volledig uit glas bestaat, en de centrale lichtput zorgen ervoor dat het daglicht door heel het gebouw verspreid wordt.

Charles Waucquez door Fanny Kerrien

Dwarsdoorsnede van de Waucquez Warenhuizen

Bloei en verval van de Waucquez warenhuizen

Het gebouw zal enkele architecturale veranderingen ondergaan bij het aanleggen van het elektriciteitsnet. Op vraag van de eigenaar die zijn handelsoppervlakte wilde vergroten, voegt architect Charles Veraart in 1912 en 1913 twee mezzanines toe aan weerszijden van de hal, tussen het gelijkvloers en de eerste etage, met veel eerbied voor de architectuur van Horta.

Charles Waucquez sterft in 1920. De stoffenhandel wordt trouwens, met behoud van de bekende naam, in 1923 verkocht aan de firma Verberckt en vervolgens, in 1957, aan de groep Vertex. De familie Waucquez blijft tot het einde eigenaar van het gebouw.

De opeenvolgende uitbaters doen jarenlang voorspoedig zaken, tot een ware aardverschuiving in de stad alles verandert. De aanleg van de Noord-Zuidverbinding van het spoorwegnet, die zich jarenlang als een slang door de stad kronkelde, vernietigt radicaal deze Brusselse volkswijk die men de Bas-Fonds noemde. Winkeliers sluiten één na één de deuren, en ook de Waucquez Warenhuizen vertrekken uiteindelijk met stille trom (1970).

Façade van de Waucquez Warenhuizen, jaren '60

Central hal, jaren '20, Sint Lukasarchief

De metamorfose van een meesterwerk

In de jaren '70 zijn de verlaten Waucquez Warenhuizen enkel nog bekend bij een select groepje ingewijden en een aantal nachtelijke bewoners. De architect Jean Delhaye, een vroegere medewerker van de Meester, vestigt de aandacht op dit vergeten meesterwerk in verval.

Op 16 november 1975 bekomt hij de klassering als monument door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Pas tien jaar later wordt dankzij twee mannen een nieuwe bestemming gevonden voor het gebouw: Guy Dessicy, vriend en vroegere inkleurder van Hergé, en Jean Breydel, de architect die het debat over de renovatie van het Brussels architecturaal erfgoed opende. In 1984 wordt een nieuwe vereniging zonder winstoogmerk opgericht met de steun van de Franstalige en Vlaamse auteursverenigingen. Het vervallen gebouw wordt aangekocht door de Regie der Gebouwen van de Federale Staat met de bedoeling er een Belgisch Stripcentrum onder te brengen.

Het gebouw had erg geleden onder de jarenlange leegstand. Sommige vernietigde, verloren of gestolen elementen bleken niet meer te vervangen. Om de renovatie tot een goed einde te brengen, doet men beroep op een jonge architect, Pierre Van Assche (Cooparch). Hij plaatst bewust hedendaagse elementen – nieuwe verlichting, een doorgang, enz. – daar waar een ingreep onmisbaar blijkt. Zo zet hij de uitzonderlijke waarde van het werk van Victor Horta nog meer in de verf. Er werd beroep gedaan op de beste vaklui die zich gedurende twee volle jaren wijdden aan het project.

Schade

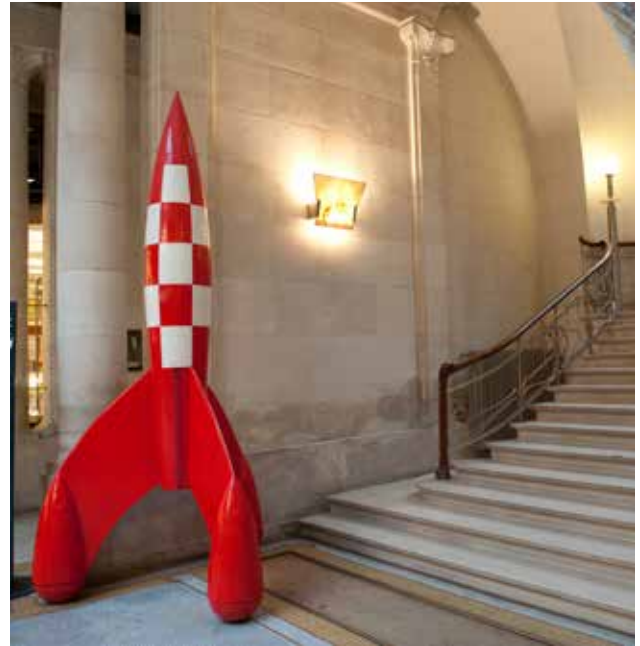
Twee jaren waren nodig, PK 1988

Het huwelijk van Negende Kunst en art nouveau

Op 6 oktober 1989, drie dagen na de inhuldiging door de Koning en de Koningin, ontving deze art nouveau tempel voor de Negende Kunst zijn eerste bezoekers. Plotseling leek het idee van een Belgisch Stripcentrum heel logisch. In dit kleine landje, waar men wereldwijd de grootste dichtheid aan stripauteurs per vierkante kilometer kent, bleek iedereen het erover eens dat het zeer gepast was een plaats te creëren om dit formidabele erfgoed te bewaren en promoten.

Het Belgisch Stripcentrum, tegelijkertijd een promotiecentrum voor het stripverhaal, een tentoonstellingsruimte, een documentatiecentrum, een culturele ambassadeur,... werd al gauw een museum met internationale uitstraling en een van de meest bezochte attracties van België. Maar op geen enkel moment wordt vergeten in welke mate dit succes te danken is aan Victor Horta.

De filosofie van het project blijft tot op heden: wie hier komt voor het stripverhaal, ook bekend als de Negende Kunst, vertrekt met ogen blinkend van art nouveau... en vice versa!

Het model van de raket voor Hergé's 'Raket naar de maan' (Les aventures de Tintin, Hergé)

Het middaglicht laat de tentoonstellingen schitteren.

Verwerking

Victor Horta en de Waucquez Warenhuizen

Kenmerken van de art nouveau:

- > De stijl wordt extravagant decoratief, met een combinatie van oosterse invloeden en motieven die de natuur imiteren.
- > Gebogen lijnen zoals het « zweepslagmotief » en de « arabesk » zijn vaak voorkomende elementen. Ze vervangen rechte lijnen en egale kleurvlakken.
- > De art nouveau is een totaalkunst : kunst moet tot in het kleinste, dagdagelijkse voorwerp worden geïntegreerd.
- > Gebruik van nieuwe industriële materialen als ijzer en glas.

Toepassingen

Hoewel de art nouveau vooral binnen de architectuur en de decoratieve kunsten bekend werd, namen ook de grafische kunsten enthousiast deel aan de beweging.

Atelier n°1 : Art nouveau, een vernieuwende architectuur

Benodigheden : boeken over en foto's van art nouveau architectuur.

Benoem met uw leerlingen de kenmerken van de gebouwen (afmetingen, indeling van het gebouw, gebruikte materialen, decoratie en motieven, inrichting, voorzieningen, enz.) en verklaar de keuzes van de architect. Verbind de voorbeelden met de naam van de architecten, zoek naar gemeenschappelijke kenmerken tussen de gebouwen, benoem de functie van de gebouwen, en bespreek met de leerlingen wat de gebouwen origineel of bijzonder maakt.

Definieer volgende termen : « arabesk », « sgraffito », « zweepslagmotief »

Atelier n°2 : Brusselse art nouveau

De leerlingen kiezen in groepjes een art nouveau gebouw te Brussel (architecten Victor Horta, Paul Hankar, Paul Cauchie, Gustave Strauven, enz.)

De groepjes stellen een dossier samen en geven een korte presentatie voor de klas over het gekozen bouwwerk: de architect, het gebouw, zijn functie, kenmerken...

Herhaal vervolgens met uw leerlingen welke hoofdkenmerken in de verschillende bouwwerken terugkeren.

Atelier n°3 : stadswandeling in Brussel

Benodigheden : tekenblokken of tekenpapier op een stevig klembord, potloden, een digitaal fototoestel, een plan van de wandeling met de te bezichtigen huizen (zie <http://www.bruxelles-art-nouveau.be>, in de rubriek « 5 wandelingen »)

Ga op zoek naar een art nouveau gebouw (langs buiten en soms, waar mogelijk, ook binnen). Laat uw leerlingen zich oriënteren met het plan, en probeer hen het art nouveau gebouw zelf te laten vinden.

Observatie-oefening: vergelijk het art nouveau gebouw met de omringende gebouwen. Wat zijn de gelijkenissen en verschillen? Zijn de gebouwen in goede staat?

Tracht op verschillende manieren het gebouw vast te leggen : foto's, tekeningen, geschreven beschrijving.

Analyseer achteraf de verslagen: welke kenmerken zijn typisch voor art nouveau? Nodig de leerlingen uit om de gebouwen te vergelijken met hedendaagse architectuur.

Atelier n°4 : bezoek van een art nouveau gebouw

Plan het bezoek van een publiek toegankelijk art nouveau gebouw met uw leerlingen (bijvoorbeeld het Belgisch Stripcentrum)

Fase 1 : observatie :

laat uw leerlingen beschrijven wat ze zien, wat ze denken en voelen in het gebouw. Leg het gebouw vast op foto's, tekeningen en in geschreven beschrijvingen. Wijs op de karakteristieken van het gebouw, de indeling van de ruimtes, vergelijk met de hedendaagse architectuur.

Fase 2 : een andere blik :

een leerling houdt een klein spiegeltje (ca. 15x15 cm) vlak voor zijn gezicht naar boven gericht. Hij bekijkt dus de architectuur boven hem. Een andere leerling leidt hem door het museum. Achteraf worden de rollen omgewisseld.

Atelier n°5 : ontwerp van een art nouveau gevel

Benodigheden : verslagen van de vorige ateliers, tekenpapier, potloden, stiften, enz.

Op basis van de verslagen van de vorige ateliers proberen de leerlingen nu hun eigen art nouveau gevel te tekenen, bijvoorbeeld geïnspireerd op een nieuwe vormgeving voor hun eigen huis, een gebouw in de nabijheid van de school, de school zelf...

Vakinhouden : nederlands, kunstgeschiedenis, geschiedenis, plastische opvoeding, aardrijkskunde

Leerdoelen :

- > Zich eigen maken van de kenmerken van art nouveau
- > Sensibiliseren aan het begrip erfgoed (beschermen, bewaring)
- > Beleven en aanvoelen van een gebouw
- > Globale en ludieke benadering van een ruimte
- > Uitnodigen om op een andere manier naar de dagelijkse omgeving te kijken
- > Zich leren oriënteren en ijkpunten zoeken

Lesdoelen :

- > De leerlingen leren praten over architectuur en verrijken hun vocabularium over architectuur
- > Architecturale technieken observeren en imiteren
- > Ontwikkelen van de creativiteit en verbeelding binnen architectuur en de toegepaste kunsten
- > Interesse opwekken voor de architectuur
- > De leerlingen gedetailleerd leren observeren
- > Ontwikkelen van een ruimtegevoel en van oriëntatie in de ruimte
- > Aanmoedigen tot het gebruik van duidelijk geformuleerde argumenten

Belgisch Stripcentrum

Belgisch Stripcentrum
Zandstraat 20
1000 Brussel (België)

+32(0) 219 19 80
www.stripmuseum.be
visit@stripmuseum.be

Alle dagen open (behalve op maandag) van 10 tot 18 uur